

→ SvD.se

→ SvD.se

Produktiv företagsform ratad i Sverige

Omfattande internationell forskning visar att personalägda företag är klart mer produktiva än andra. Ointresset för företagsformen i Sverige skadar vår ekonomi, skriver seniorprofessor Bo Rothstein.

I april 2023 tillsatte regeringen en utredning som fick namnet Produktivitetskommissionen. Utredningen har att analysera och lämna förslag som kan öka produktiviteten i näringslivet och i den offentliga sektorn. Utredningen, som skall vara klar i oktober i år, har redovisat ett första delbetänkande där man presenterade inte mindre än 113 förslag för hur svensk produktivitet skall stärkas. Produktiviteten i ett land är självklart viktig, både för möjligheterna till reallöneökningar och för den offentliga sektorn då vi kan få mer offentlig service för de skatter vi betalar. Även en mindre produktivitetsökning har på sikt stor betydelse. Om vi enligt utredningen ligger kvar på nuvarande 1 procents ökning per år är landets ekonomi 28 procent större om 25 år. Kunde vi höja produktiviteten med 0,5 procent per år handlar det om 45 procent om 25 år. Per medborgare lär detta på årsbasis motsvara hela 100 000 kronor.

Mycket av det som utredningen så långt föreslagit förefaller mig vara välgrundat. Inte minst gäller detta förslagen om regelförenkling, en bättre fungerande bostadssektor, förändringar i skolpolitiken och satsningar på infrastruktur. Men en viktig produktivitetshöjande möjlighet saknas bland de 113 förslagen, nämligen att en nu omfattande internationell forskning visar att det finns en viss typ av företag som är klart mer produktiva än andra. Detta är personalägda företag. Jämfört med många andra västländer är sådana företag mycket sällsynta i Sverige. Paradoxalt nog är de betydligt vanligare i USA där man under 1970-talet skapade en ny företagsmodell som underlättade bildandet av denna företagstyp. Drygt tio miljoner anställda i USA (vilket är omkring 9 procent av arbetskraften i den privata sektorn) arbetar i företag som helt eller till stor del är personalägda. Dessa företag har nu studerats av amerikanska ekonomer i fyra decennier och ett tydligt resultat från en stor mängd studier är att de är klart mer produktiva än motsvarande företag som styrs av dem som äger eller kontrollerar företagets kapital. Detta förefaller bero på att de som arbetar

i detta slags företag är mer engagerade i sitt arbete, mer tillfredsställda med sin arbets-situation, har större förtroende för företagsledningen samt har bättre betalt och dessutom kan se fram emot betydligt högre pensioner.

I Storbritannien införde den av David Cameron ledda konservativa regeringen 2014 en liknande modell som underlättar bildandet av personalägda företag. En brittisk studie från 2023 visar att den årliga tillväxten av antalet sådana företag sedan 2011 är 16 procent jämfört med 2,5 procent för andra företag i landet. Studien visar också att de personalägda företagen, jämfört med företag där de som kontrollerar kapitalet styr, kommande år har 50 procents högre sannolikhet att utöka sin arbetsstyrka, 70 procents lägre sannolikhet att ha en hög personalomsättning, 25 procents högre sannolikhet att se sin vinst öka samt 50 procents högre sannolikhet att öka sina investeringar i forskning och produktutveckling. Lagstiftningen i USA och Storbritannien låter de anställda, via en personalstiftelse, köpa sitt företag med företagets kommande vinster som ekonomisk säkerhet. De anställda riskerar således inte några egna pengar när de övertar företaget. Detta är förbjudet i Sverige som dessutom enligt EU har de sämsta institutionella villkoren inom unionen för att sådana företag skall kunna bildas.

Det finns många skäl till avsaknaden av personalägda företag i Sverige. Ett är att fackföreningsrörelsen och särskilt LO varit starka motståndare till detta. Skälet är rimligen att det är tämligen oklart vad en fackförening alls skall syssla med om deras medlemmar äger företagen där de arbetar. Ett annat skäl är att den politiska vänstern kopplat sitt ogillande av kapitalismen med en negativ inställning till marknadsekonomi. Men i en marknadsekonomi kan, som nu är legio, kapital "hyra" arbetskraft vilket ger dem som kontrollerar kapitalet makten över företag. Men i en marknadsekonomi kan arbetskraften "hyra" kapital vilket är vad som sker i personalägda företag. När personalen "hyr" kapitalet styr de

Foto: Pontus Lundahl/TT

Artikelförfattaren Bo Rothstein.
Foto: Johan Wingborg

som arbetar i företaget genom någon typ av demokratisk ordning vilket faktiskt är en form av ekonomisk demokrati, något som den politiska vänstern rimligen borde vara för.

Ett tredje viktigt skäl är att denna överlägset produktiva och synnerligen marknads-kompatibla företagsform inte alls uppmärksammas eller fått något stöd av de många organisationer i landet som säger sig värna marknadsekonomin. Bland dessa återfinns till exempel välkända organisationer som Ratio, Timbro, Studieförbundet näringsliv och samhälle (SNS), Institutet för näringslivsforskning (IFN) och Entreprenörskapsforum. Jag och andra som sysslat med denna fråga har under lång tid försökt intressera organisationer som dessa för detta slags företag. Utifrån en positiv syn på marknadsekonomin borde intresset ha varit stort eftersom fler sådana företag inte bara skulle öka landets produktivitet utan också göra att fler människor kom att bättre förstå marknadsekonomin villkor och principer. Ointresset kan rimligen bara förklaras av att organisationer som dessa i första hand inte står upp för marknadsekonomin utan i stället för kapitalägandets makt i produktionen, vilket som ovan visats är två helt olika saker. Samma sak kan sägas om landets handels-högskolor och de företags- och national-ekonomiska institutionerna vid universiteten. Med något mikroskopiskt undantag saknas där också både forskning och undervisning om personalägda företag.

En märklighet i denna sak är att Tidöavtalet, som styr den sittande regeringens politik, under rubriken "Företagande och produktivitet" stadgar att ägarskiftet "till personal bör förenklas och underlättas". Någon aktivitet från regeringens sida i denna sak har ännu inte synts till så här finns en möjlighet för Produktivitetskommissionen att åstadkomma en positiv produktivitetshöjande förändring.

Bo Rothstein
seniorprofessor vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och forskare vid Institutet för framtidsstudier i Stockholm